

Novinarstvo u ratnim uvjetima

MARINA MUČALO*

Sažetak

Posao izvjestitelja iz zemlje koja se nalazi u ratnom stanju, prije ili poslije podliježe cenzuri. Koliko je opasan posao ratnih izvjestitelja govore i podaci o ubijenim novinarima, te svojevrсна "pravila ratnog novinarstva". Članak govori o nekim primjerima ratne cenzure u ranijim borbenim akcijama NATO saveza, potom iznosi i dokumentira ratnu cenzuru tijekom agresije na Republiku Hrvatsku, te raspoložive informacije iz postojećeg ratnog stanja u SR Jugoslaviji. U vrijeme nastanka ovog teksta (svibanj, 1999.), još su uvijek trajale borbene akcije na tom području, a samim tim i cenzura nad novinarskim izviješćima.

Intervencija NATO snaga na području SRJ privukla je značajan broj novinara, ratnih izvjestitelja. CNN je na područje SRJ u ožujku 1999. poslao dvije ekipe, jednu u Prištinu, a drugu u Beograd. Međutim, obje su ekipe u velikoj žurbi morale napustiti oba grada¹. Beogradska je ekipa spas potražila u Vukovaru, a prištinska u Crnoj Gori. U intervjuima ocjenjuju da ih je srbijanska policija nakon svakog izvješća privodila na saslušanje, tretirajući ih kao "glavne krivce" za napade. Jednodušni su u ocjeni da takav tretman još nigdje nisu doživjeli, a prilikom nasilnog protjerivanja zaplijenjena im je i većina opreme i radnih materijala. Christiane Amanpour, ugledna ratna izvjestiteljica CNN-a, koja je bila u beogradskoj ekipi, naglo je i u tajanstvenim okolnostima napustila zemlju, budući da je bila izravno ugrožena prijetnjama policije i nekih poznatih ratnih zločinaca².

* *Marina Mučalo*, vanjski suradnik Fakulteta političkih znanosti na predmetima Radio i Radijski praktikum

¹ Sarkanjac, S., Intervju s Darrylom Trimmom (inženjer ekipe CNN-a u Beogradu), *Novi list*, 27. ožujka 1999. "Neprijateljsko raspoloženje prema nama osjećali smo doslovno svugdje, ali nismo ni pomislili kako bi nam se moglo dogoditi to što se dogodilo. Ljudi u uniformama su naprosto upali u naše hotelske sobe zahtijevajući da za 15 minuta napustimo hotel i odemo iz Srbije. Zahvaljujući izvjesnim domaćim ljudima, čija imena ne želim otkriti, dobili smo vozila kako bismo došli do najbližeg graničnog prijelaza...Ako se situacija popravi, vraćamo se u Beograd. No sada nitko ne zna kada će to biti.", rekao je Trimm.

² Ibidem. "Na naš upit kako je iz Beograda uspjela otići vodeća CNN-ova novinarka Christiane Amanpour, Trimm je odgovorio kako je to povjerljiv podatak koji za sada ne može javno iznijeti. Ipak, kako smo saznali, ona je za dlaku izbjegla smrt...nju nije tražila samo srbijanska policija, nego i ljudi zloglasnog Željka Ražnatovića Arkana."

“Pošto su utvrdili moj identitet i vidjeli vozilo zagrebačke registracije, počeli su me mlatiti i prijetiti mi smrću”³, piše Igor Kolovrat, novinar “Globusa”. Policajci su mi svezali ruke na leđa lisicama i posjeli me na stražnje sjedalo....U policijskoj stanici nastavila se tortura...ako bih podigao glavu, udario bi me palicom...Vrijeđanja uz besmislena pitanja nagoviještala su novo batinanje...”, nastavlja I. Kolovrat opisivati svoje iskustvo ratnog izvjestitelja. Novinara je od daljnjeg batinanja spasio dežurni inspektor Saveznog MUP-a. “Kasno navečer posjetila su me dvojica inspektora iz republičkog MUP-a, iz Odjela za strance, te mi uručili potvrdu na kojoj je pisalo da u roku od nekoliko sati moram napustiti SRJ...morali su posjetiti još nekoliko stranih novinara posebno označenih nepoželjnim, unatoč obećanju Saveznog sekretarijata za informacije da će se svim stranim novinarima omogućiti neometano izvještavanje s područja SRJ.”

Cenzuriranje izvještaja iz ratom zahvaćenih zemalja, napadi na novinare, batinanja, uhićenja, “izbacivanja” iz zemlje, ali i ubojstva, nisu neuobičajen način razračunavanja s nepoželjnim novinarima. Teško je s potpunom točnošću utvrditi stvarna stradanja novinara, fotoreportera i snimatelja u svjetskim razmjerima. Računa se da je od Drugog svjetskog rata do danas ubijeno više od pet stotina novinara. Međutim, zanimljivo je to što su većinom postali žrtve agresije pojedinih službi totalitarnih sustava, a ne ratnih stradanja. Prema podacima⁴ američkog Odbora za zaštitu novinara⁵, tijekom 1989. poginulo su ili su ubijena čak 43 novinara, pa je ta godina ujedno proglašena i “najkrvavijom” za novinare. Podaci “Reportera bez granica” za 1990. govore o 41 ubijenom novinaru i oko 200 uhapšenih, a brojni su i protjerani iz zemalja iz kojih su izvješćivali. Zaljevski rat je okupio oko tisuću novinara, a trojica su postala njegovim žrtvama. Međutim, podaci za 1993. još su alarmantniji. Tajnik Međunarodne federacije novinara⁶ (IFJ) Aidan White navodi “najmanje 75 novinara koji su ubijeni tijekom obavljanja svojeg posla u 1993. godini”⁷.

IFJ je tijekom 1990. objavio, temeljem dotadašnjih novinarskih iskustava, Priručnik za ratne izvjestitelje⁸. Iz Priručnika izdvajamo sljedeće:

- Niti jedna reportaža nije vrijedna vašeg života. Vi ste važniji od reportaže.
- Ako vam se izravno prijeti, udaljite se.
- Izbjegavajte pristranost. Vi ste profesionalac, a ne sudionik.
- Na javnim mjestima ne pravite bilješke tako da vas svatko može vidjeti.
- Nikada ne izvlačite mikrofon ili bilježnicu bez dozvole.
- Ne pokazujte preveliki interes za vojnu opremu.

³ Kolovrat, I., Ekskluzivno iz Beograda, *Globus*, Zagreb, br. 434, 2. travnja 1999.

⁴ (...), Opasnost je naš zanat, *Novinar*, Zagreb, 1991., br. 5-6, str. 21.

⁵ *Committee to Protect Journalists*, neprofitna nestranačka novinarska organizacija, utemeljena 1981. sa sjedištem u New Yorku. Redovito publicira podatke u godišnjaku “Attack on the Press”, <http://www.cpj.org>

⁶ *International Federation of Journalists*, <http://www.ifj.org>

⁷ Večernji list, 28. 12. 1993.

⁸ (...), Opasnost: novinari u ratu, *Novinar*, Zagreb, 1991., br. 7., str. 7. Priručnik “Novinari na opasnom zadatku” objavljen je kao prilog “Novinaru”, br. 4-5 iz 1999.

- Nikada ne skicirajte mape vojnih ustanova ili pozicija. Detalje pamтите.
- Reportaže na udaljenim mjestima, daleko od vlasti i medicinske pomoći, predstavljaju dodatni rizik.
- Zapamtite da neodgovorni čin ili slabo provjerena informacija ne samo da vas mogu izložiti opasnosti već i vaše kolege mogu imati štetnih posljedica.

Usprkos “Savezničkoj snazi” i svakodnevnim borbenim akcijama⁹, SR Jugoslavija nije objavila niti jedan dokument u kojem bi se rezolutno objašnjavala prava, dužnosti i obveze domaćih i inozemnih novinara u ratnim uvjetima. Ipak, to ne znači da je novinarski posao slobodan i da ne podliježe vrlo krutim pravilima. Ratna se cenzura u SRJ u potpunosti oslonila na tri ključna elementa: Zakon o javnom informiranju¹⁰, proglašenje ratnog stanja i Vojni press centar¹¹ utemeljen pri Informativnoj službi Štaba Vrhovne komande Vojske Jugoslavije.

Zakon o javnom informiranju u SRJ je usvojen u listopadu 1998., zahvaljujući ponajprije zalaganju socijalista Slobodana Miloševića i radikala pod vodstvom Vojislava Šešelja. Odmah po usvajanju, ocijenjen je od svih nezavisnih glasila i novinara kao restriktivan i vrlo opasan za medijske slobode, a mnogi se autori slažu da mu je osnovna namjera sprječavanje svakog drugačijeg političkog mišljenja od onoga vladajućeg. Brojnim ograničenjima taj je zakon uspio raširiti strah među novinarima, jer se vrlo lako može dospjeti u zatvor ili kazniti toliko visokom novčanom kaznom da se medij jednostavno mora ugasiti. Odredbe koje za sobom povlače vrlo ozbiljnu kaznenu odgovornost toliko su široke i “gumene” da se, ukoliko se to želi, može vrlo jednostavno svakom novinaru “nešto pronaći”.

Civilne su vlasti dan uoči početka borbenih akcija donijele Odluku o proglašenju stanja neposredne ratne opasnosti. Odmah sutradan, na sam dan početka akcije, Vlada Republike Srbije usvojila je odluku¹² u kojoj, između ostalog, piše:

“Organi i organizacije u oblasti informativne delatnosti svoje aktivnosti usmeriče na blagovremeno, neprekidno i objektivno informisanje domaće i strane javnosti o ciljevima i interesima naše zemlje u aktuelnoj situaciji u kojoj se zemlja nalazi, radi postizanja što većeg propagandnog efekta, efikasnog suprostavljanja svim oblicima neprijateljske aktivnosti, a posebno radi preventivnog delovanja na suzbijanju dezinformacija.”

Ova je općenita odredba bila ujedno i jedini pisani službeni dokument o novinarskoj djelatnosti tijekom rata u SR Jugoslaviji. Republička i savezna vlada su se usmjerile prema drugim djelatnostima, donoseći po hitnom postupku brojne odluke “za vrijeme ratnog stanja”. Konferencije za novinstvo bile su vrlo rijetke, a Ministarstvo informira-

⁹ Borbene akcije nad SR Jugoslavijom počele su 24. ožujka 1999. pod nazivom “Operation Allied Force”.

¹⁰ Zakon o javnom informisanju, *Službeni glasnik RS* 36/98., <http://www.propisi.co.yu/48h/full/glasnik> (travanj, 1999.)

¹¹ Dostupan na Internetu preko sljedećeg linka: Federation of American Scientists, “Military Analysis Network”, <http://www.fas.org/man/dod-1> (travanj, 1999.)

¹² *Službeni glasnik RS* 12/99.

nja je većinu svojih ovlasti jednostavno prepustilo vojnim vlastima. Smjesta je u Beogradu osnovan Vojni press centar koji je na sebe preuzeo svu komunikaciju s novinarima pa tako i izdavanje akreditacija za rad u ratnim uvjetima.

Prema kazivanju novinara¹³, vojska je radila po načelu “svjesne neorganiziranosti”. Naime, svi su novinari koji su htjeli izvješćivati o ratu bili obvezni napraviti posebne akreditacije, jer VJ nije uvažavala dotadašnje. Međutim, nikakve službene obavijesti nije bilo, već se sve prenosilo usmenom predajom. Budući da Međunarodni press centar u Beogradu ne radi više od godinu dana, novinari su se najčešće sastajali u novoosnovanom Medija centru¹⁴ u središtu Beograda i razmjenjivali informacije. Prve vojne akreditacije su bile izdavane na osnovi ispunjenog obrasca koji je sadržavao prvenstveno osobne podatke te fotografiju novinara i bile su dodjeljivane besplatno.

Sredinom travnja je, opet usmenim putem, krenula glasina da se novinari koji žele izvješćivati iz SRJ moraju ponovo akreditirati u Vojnom press centru. Ponovo su morali ispunjavati obrasce s osobnim podacima, ali uz dva dopunska uvjeta. Prvi je uvjet glasio da se novinar obvezuje da će sve pisane i snimljene materijale dati prije emitiranja na uvid¹⁵, a drugi je obvezivao novinara da neće potraživati nikakvu novčanu naknadu od SRJ u slučaju bilo kakve štete, ozljede, ranjavanja ili smrti. Ove akreditacije više nisu bile besplatne. Cenzura je bila toliko jaka da se za neke novinarske radove tražila posebna dozvola¹⁶, a odlasci izvan Beograda bili su mogući isključivo u organizaciji VJ.

Antun Masle, novinar “Globusa”, uhićen je 20. travnja na području Crne Gore i još se uvijek nalazi u zatvoru u Podgorici. Uhitila ga je jugoslavenska policija, a tereti ga se za odavanje vojne tajne. “...Masle je imao uredno izdane dozvole za rad u Crnoj Gori od tamošnjeg Ministarstva informiranja...brigu nam je zadavalo to što je Vojska Jugoslavije, uz takve dokumente, tražila i posebnu akreditaciju Vojnog press centra iz Beograda.”¹⁷

NATO je sustavnim napadima ratnih zrakoplova, između ostalog, uništavao i relejnu mrežu širom Jugoslavije, obrazlažući te napade udarom na “živčani sustav” Vojske Jugoslavije. Rano ujutro (oko 02,00 sati) 23. travnja pogođena je i uništena zgrada Radiotelevizije Srbije (RTS) u centru Beograda. Taj je napad izazvao brojne polemike u međunarodnoj javnosti, s obzirom na to da je rukovodstvo NATO-a često isticalo kako

¹³ Podatke iznesene u ovom tekstu dobili smo krajem svibnja 1999. od gospođe Vesne Peruničić, višegodišnje dopisnice “Vjesnika” iz Beograda. Gđa Peruničić je morala napustiti Beograd u roku od 24 sata (2. svibnja 1999.) jer joj nadležne vlasti nisu htjele na vrijeme produžiti radnu vizu i boravak u SRJ.

¹⁴ Osnovan od grupe nezavisnih novinara 1997.

¹⁵ Strani su dopisnici krajem travnja često naglašavali da se radi o cenzuriranim radovima (CNN). Prema kazivanju V. Peruničić, nitko od novinara nije niti pokušao prekršiti ove odredbe jer je situacija bila krajnje ozbiljna.

¹⁶ Za snimanje običnih slučajnih i kratkih razgovora s prolaznicima bilo je potrebno tražiti dozvolu od Vojnog press centra. Dozvola se dobivala isključivo samo za neke ulice u Beogradu, primjerice, anketa se mogla raditi od Terazija do Knez Mihajlove (V. Peruničić).

¹⁷ (...), Slučaj Globusovog reportera Antuna Masle, *Globus*, Zagreb, br. 438, 30. travnja 1999.

se u ovoj akciji napadaju isključivo vojni, a ne civilni ciljevi. Međutim, NATO je ocijenio srbijansku televiziju kao “mozak vojnog sustava” jugoslavenske vojske i “instrument rata”¹⁸, čime je objašnjena odluka da se zgrada raketira i uništi. RTS je nastavila emitiranje nakon nekoliko sati, ali s bitno smanjenom vidljivošću i lošim signalom na pojedinim područjima SRJ. Do javnosti su stizale kontradiktorne informacije oko broja poginulih i ranjenih u tom napadu.

Međunarodni savez novinara (IFJ) taj je napad osudio s obrazloženjem da je tom akcijom “izloženo opasnosti na stotine novinara kritički raspoloženih prema režimu, kao i strani novinari koje su uhitile jugoslavenske vlasti”, izjavio je glavni tajnik IJF-a, Aidan White¹⁹.

Zanimljiv primjer tretiranja novinara na bojištu jest Zaljevski rat²⁰ u kojem je uvedena nemilosrdna cenzura svih informacija. Cenzuru su uvele obje zaraćene strane, kako američka tako i iračka. Upravo zbog jake cenzure, taj je rat u novinarskim krugovima nazvan “čistim” ratom kao jasnom definicijom novinarskog posla u kojem su sve informacije dobivene, a ne prikupljene izravno na terenu. Jaka je cenzura vjerojatno bila uzrokovana lošim iskustvima iz Vijetnama²¹, prvom ratištu gdje se pojavila i televizija. Naime, slike vijetnamskog rata otišle su, ponajprije putem televizije, u svijet. Prizori razaranja i krvoprolića su, između ostalog, uzrokovali i izrazito negativno raspoloženje, osobito među studentskom populacijom i pripadnicima rastućeg *hippy* pokreta. Rezultat su bile masovne antiratne demonstracije sredinom i krajem 60-ih godina u Americi²². Događaji su kulminirali pred kraj 1969. kad je tadašnji predsjednik SAD, Richard Nixon, morao javno obećati postupno smanjenje broja američkih vojnika u Vijetnamu.

Poučene tim primjerom, američke vojne vlasti su, u nekoliko svojih idućih intervencija, vodile strogi nadzor nad novinarima. Intervencija u karipskoj državi Grenadi (listopad, 1983.) u cilju rušenja komunističke vlasti, potom hvatanje panamskog predsjednika Manuela Antonia Noriega u akciji u Panami (prosinac, 1989.) zbog optužbe oko trgovine drogom, nisu rezultirale ničim što vojska unaprijed nije predvidjela. Novinari su, naravno, bili vrlo brojni, ali su zadržani u udaljenim hotelima ili čak aerodromima, bez prava samostalnog kretanja po terenu. Tek kad je vojna vlast to dopustila, odvezeni su na teren, dobro organiziranim prijevozom, gotovo kao da idu na razgledavanje.

¹⁸ Dr. Jamie Shea, glasnogovornik NATO -a, na dnevnoj konferenciji za novinare 24. travnja 1999. godine.

¹⁹ *Večernji list*, 24. travnja 1999., str. 15.

²⁰ Amerikanci su 17. siječnja 1991. napali Irak zbog njegove invazije na Kuvajt. “Pustinjska oluja” je trajala oko šest tjedana.

²¹ Vijetnamski je rat počeo u veljači 1965. godine kad je ratno zrakoplovstvo SAD bombardiralo Sj. Vijetnam zbog njegova uplitanja u južnovijetnamsku krizu. Rat je završen 1975. godine.

²² Kao reakcija na američki angažman u Vijetnamu nastao je i poznati mjuzikl “Kosa”, izveden premijerno u srpnju 1967. na glazbenoj off-sceni New Yorka, a sredinom kolovoza 1969. održan je čuveni Woodstock.

Takvo ponašanje nije ništa neobično za dobro organizirane i moćne vojne sile. Vojnu cenzuru je uvela i Margaret Thatcher u vrijeme Falklandskog rata²³. “Željeznoj dami” ni cenzura nije bila dovoljna. Sukobila se i s novinarima BBC-a koji, po njezinom mišljenju, tijekom tog sukoba nisu dovoljno snažno podržavali stajališta Velike Britanije. Prema Matkoviću²⁴, brojni televizijski novinari nisu željeli koristiti izraze poput “naši”, “naše trupe”, “neprijatelj” i slično, već su koristili neutralnije izraze poput “britanske trupe” ili “argentinske snage”.

Zaljevski rat je bio tipični primjer američkih vojnih promišljanja o ratnom novinarstvu i pravilima koja novinari moraju poštivati. Neposredno pred početak Pustinjske oluje, američka je vojna komanda objavila dva dokumenta, Orijentacijski priručnik (namijenjen urednicima na medijima) i Pravilnik o ponašanju akreditiranih novinara, koji je bio dijeljen nazočnim izvjestiteljima u Bagdadu²⁵. Ekipu CNN-a vodio je iskusni ratni izvjestitelj Peter Arnett²⁶. Za izvještavanje iz Vijetnama (kao novinar Associated Pressa) dobio je i Pulitzerovu nagradu, iako mu se u američkom Kongresu prigovaralo da nije dovoljno “domoljuban”. Arnettu je “Pustinjska oluja” donijela svjetsku slavu, jer je uspio u Irak, preko graničnog prijelaza, unijeti i satelitski telefon, uvjerivši iračke carinike da se radi o malom “aluminijском kišobranu”. Pentagon mu je dao dozvolu za rad, odnosno isključivo izvještavanje za CNN. Slavni “kišobran od aluminija” svega je dva puta iskorišten izvan tog dogovora: jednom za dostavu popisa novinara koji smiju doputovati u Bagdad, a drugi put za pregovaranje o sudbini kolege s CBS-a.

Satelitsko je emitiranje zadalo ozbiljne probleme svim suvremenim cenzorima. CNN je sa satelitskom opremom “prenosio” i krvave studentske nemire na Trgu nebeskog mira (Tiananmen) u Pekingu (lipanj, 1989.), sve dok kineske vlasti nisu odlučile prekinuti tu vezu.

Mnogi izvjestitelji sa zaljevske fronte, piše Višnar²⁷, intenzivno se žale na američke i saudijske cenzore koji su “naprosto nepodnošljivi i sve više otežavaju točno izvještavanje...Skraćuju im izvješća kao da su producenti na nekoj kabelskoj TV mreži u Sjedinjenim Američkim Državama gdje, naravno, komercijalne reklame imaju prednost pred ostatkom programa... Ne dozvoljavaju objavljivanje nikakvih tehničkih informacija o oružjima...Ti cenzori ne govore istinu, kažu izvjestitelji, već izravno lažu o gubicima, ali ne o svojim. Vlastite gubitke, koji su minimalni, objavljuju redovito i točno, a lažu o iračkim gubicima...”

²³ Britanska je intervencija na Falklandskim otocima u Atlantiku počela 2. travnja 1982. zbog ulaska argentinskih snaga na to (britansko) područje. Intervencija je završena 14. lipnja iste godine, porazom argentinskih snaga.

²⁴ Matković, D., *Televizija – igračka našeg stoljeća*, AGM, Zagreb, 1995., str. 184.

²⁵ U Bagdadu je bilo oko tisuću novinara.

²⁶ Arnett, P., *Live from Battlefield: From Vietnam to Baghdad – 35 Years in the World's War Zones*, Simon & Schuster, USA, New York, 1994.

²⁷ Višnar, F., *Pustinjska oluja*, Radio 101 d.o.o., Zagreb, 1991. str. 52.

Cenzura u Iraku je bila toliko jaka da je protestirala i Međunarodna federacija novinara. “Novinari u Zaljevu oštro su protestirali, jer nikad dosad američka vojska nije uvela takav embargo na sve informacije...Amerikanci to dosad nisu radili, ni u Koreji ni u Vijetnamu...Novinari Međunarodne federacije smatraju da se vojna cenzura ne smije koristiti za skrivanje prave slike rata, ljudskih i materijalnih gubitaka, jer javnost ima pravo odmah o svemu biti informirana”, piše Višnar²⁸.

Međutim, usprkos novinarskim protestima koji su takvo ponašanje držali “skandaloznim”, američka je vojna sila procijenila da je cenzura ponajprije izraz krajnjeg opreza prema postojećoj i budućoj situaciji na bojištu. Zabranjene su snimke mrtvih ili ranjenih američkih vojnika, civilnih žrtava i samih razaranja. Irački su vojnici smjeli biti snimljeni jedino u trenucima predaje. Pogibija brojnih civila u jednom skloništu prikazana je na CNN-u tek nakon što su to objavile neke sovjetske televizije, a kadrovi su izazvali burne rasprave o cenzuri, domoljublju i utjecaju na moral samih američkih vojnika.

Kao izraz nezadovoljstva i protesta, novinari su počeli objavljivati potpuno nevažne stvari. Jedna od glavnih vijesti francuskih novinara kazivala je “kako je Legija stranaca usvojila nekoliko napuštenih pasa, vjerojatno kuvajtskog podrijetla, nadjenuvši im svima ime SCUD po Saddamovim raketama zemlja – zemlja.” Nisu zaostajali ni britanski i američki novinari koji su javljali o hranjenju pustinskih lisica, prijateljevanju vojnika s pustinskim skočimiševima i jednogrbbim devama “koje Amerikanci hrane svojim dnevnim porcijama čokolade, šećera i kruha...” Zamislite ljetnju piskarala u Zaljevu, piše Višnar²⁹, koji su došli iz cijelog svijeta, prevalili pet ili deset tisuća kilometara i sad im se u vojnom *poolu* uopćeno govori “da se borbe vode, da je uspjeh iznad očekivanja, da trupe napreduju i da su tenkovi u pokretu”.

Pišući o ratu na tlu Republike Hrvatske, Javorović³⁰ kaže da je sukob počeo “...agresijom na Hrvatsku 17. kolovoza 1990. kninskom pobunom i otvorenom intervencijom JNA u sprječavanju intervencije hrvatske policije.” Usprkos zbivanjima, sve do kraja 1991. nije uvedena nikakva cenzura, niti su postojala bilo kakva uputstva ili sugestije kako izvješćivati. Rat u Hrvatskoj privukao je brojne inozemne novinarske “ratne veterane”, dok su domaći novinari bili potpuno neiskusni u toj vrsti novinarstva. Već nakon prvih i naizgled uobičajenih izvješća s terena, u javnosti su se pojavili podaci koji su izravno štetili obrani Hrvatske. Novinari su, prema profesionalnim pravilima istinitog i nepristranog rada, izvješćivali o cjelokupnoj situaciji na određenom području, pa tako, potpuno nehotice, davali i neprijatelju jasnu sliku događaja. Posebno su upitna bila izvješća o pogodenim ciljevima (npr., ...pogođena bolnica, radijska postaja i sl.), jer su takvim načinom iste informacije proslijeđene i neprijatelju. Novinari su, s jedne strane, bili u obvezi izvješćivanja što je slušateljstvo i gledateljstvo od njih i očekivalo, dok je, s druge strane, uvijek postojala opasnost da će neku od datih informacija neprijatelj dodatno iskoristiti.

²⁸ Ibidem, str. 195.

²⁹ Ibidem, str. 199.

³⁰ Javorović, B., *Velikosrpska najezda i obrana Hrvatske*, Defimi s p.o., Zagreb, 1995., str. 142.

Brojni se autori³¹ i danas slažu da je u tom razdoblju najteže bilo primijeniti standarde profesionalnog, uravnoteženog i objektivnog informiranja. Novinari su često polemizirali oko pitanja je li tijekom rata trebalo lagati za Hrvatsku ili ne? Odgovor na to pitanje niti danas nije točno definiran. Spekulacije s mogućim prešućivanjem opet vode u pitanje profesionalnu, ali i osobnu etiku svakog novinara. Gdje je, uostalom, granica na kojoj bi novinar trebao “zaštjetiti” u interesu obrane svoje domovine? Treba li stradanja “uvećati”, a gubitke “smanjiti” u interesu morala stanovništva? Treba li detaljizirati krvave obračune i nasilne smrti? Koju terminologiju, uostalom, upotrijebiti?

Promišljajući ovu temu, treba svakako uvažiti još jedan vrlo važan aspekt problema. Sasvim sigurno je lakše izvješćivati i poštivati profesionalne standarde kad se rat događa negdje drugdje, a ne u vlastitoj zemlji. Dodamo li tomu i specifične okolnosti u kojima se dogodio rat u Hrvatskoj, a to je prvenstveno apsolutno neravnopravan odnos u naoružanju i pripravnosti između agresora i napadnutih, određivanje novinarske djelatnosti postaje još teže.

Uz problem sadržaja, javio se i problem novinarskog boravka na bojišnicama. Naime, brojni su novinari, kako domaći tako i inozemni, jednostavno dolazili na ratom obuhvaćena područja, najčešće se ponašajući kao da je to uobičajeni novinarski posao. Iako im je vrlo brzo postalo jasno da se lako može i poginuti, rat je kobno privlačna novinarska tema, osobito kad je tu, u blizini samog srca Europe. Prema evidenciji Ministarstva informiranja, na području Hrvatske do početka listopada 1991. boravilo je 786 stranih izvjestitelja³² koji su se loše snalazili u hrvatskoj ratnoj svakodnevnici. Nepoznavanje podrijetla sukoba, nerazumijevanje odnosa unutar Jugoslavije, jezične barijere, ali i nespremnost za iznenadne napade i najčešće potpuna nepovezanost s drugim novinarima ili zapovjedništvima policije, ZNG-e i štabovima civilne zaštite, ovaj su rat stranim izvjestiteljima učinili još gorim nego što je to zaista i bio. Najčešće se nije niti znalo koliko je novinara, iz kojih redakcija ili zamalja nazočno na pojedinoj bojišnici. Čulo se tek za ranjene, ubijene ili nestale novinare.

Svjesna kaotične situacije, hrvatska je vlast krajem listopada 1991. donijela Uredbu o informativnoj djelatnosti za vrijeme ratnog stanja³³. Bio je to prvi službeni dokument kojim su određena pravila novinarskog rada³⁴. Prema Uredbi, djelovanje sredstava priopćavanja usklađuje i nadzire Informativni štab RH. Štabom je rukovodio ministar informiranja RH, a činile su ga osobe koje je imenovala Vlada RH i stručnjaci koje je imenovao sam ministar. Hrvatski radio i Hrvatska televizija definirani su kao središnja radijska odnosno televizijska postaja. Sve radijske i TV postaje u RH dužne su svako priopćenje IŠ RH smjesta objaviti.

³¹ Cf. Malović, S. i dr., *Etika novinarstva*, Izvori, Zagreb, 1998., str. 84.

³² (...) “Novinarstvo Hrvatske u ratnim uvjetima”, *Novinar*, Zagreb, 1991., br. 8., str. 4.

³³ *Narodne novine RH* br. 57/91. Uredbu je, na prijedlog Vlade RH, donio predsjednik RH dr. Franjo Tuđman, 30. listopada 1991.

³⁴ Cf.(...), Sloboda novinarstva je pitanje demokracije (intervju s Brankom Salajem, ministrom informiranja), *Novinar*, Zagreb, br. 9 – 10, 1991. str. 5.

Novinarska je djelatnost uvjetovana posebnim dozvolama za izvještavanje s područja ratnih sukoba. Prema odredbi članka 10., dozvolu za izvještavanje domaćim i stranim novinarima daju zapovjedništva obrane na tim područjima.

Prema članku 13., bilo je zabranjeno raspačavanje tiska, emitiranje radijskih i TV priloga, te promet i prikazivanje filmova:

1. u kojima se objavljuju dokumenti ili podaci o oružanim snagama RH ili o obrani koji su vojna tajna;
2. u kojima se čini krivično djelo pozivanja na nasilnu promjenu ustavnog ustrojstva RH;
3. u kojima se objavljuju informacije štetne za obranu zemlje.

Uredba, između ostalog, određuje i moguću cenzuru nad radom inozemnih novinara. O uvođenju i načinu provedbe cenzure odlučivao je Informativni štab RH. Ova odredba nikada nije bila i iskorištena protiv nekoga inozemnog novinara u Domovinskom ratu.

Najviše polemičkih tonova izazvalo je peto poglavlje Uredbe pod nazivom “Kaznene odredbe”³⁵, u kojem su određene zatvorske kazne za nepoštivanje odredbi. Kazne su iznosile od jedne do pet godina zatvora.

Članak 17.

“Novinar koji objavi informaciju o oružanim snagama RH ili o drugom pitanju od posebnog značenja za obranu zemlje bez dopuštenja osobe zadužene za informiranje u zapovjedništvima, stožerima, jedinicama i ustanovama oružanih snaga RH i time nanese teže štete interesima obrane zemlje, kaznit će se za krivično djelo zatvorom do pet godina.”

Novinari se nisu mogli usuglasiti je li Uredba otvoreno suspendirala započetu demokratizaciju medijskog prostora ili je tek nespretno sročena. Bili su složni oko toga da se u ratnoj situaciji nešto trebalo poduzeti, ali ih je, primjerice, brinula točna definicija “informacije”. Upravo taj dio Uredbe držali su preopćenitim, neodređenim i lako “prilagodljivim” (tzv. gumena odredba) potrebama aktualne politike.

Novinarska je reakcija stigla i iz Hrvatskog novinarskog društva. Predsjedništvo HND-a predložilo je ispitivanje zakonitosti i ustavnosti odredbi Krivičnog zakona RH o širenju lažnih vijesti koji je bio u izravnoj vezi s sadržajem Uredbe, te kršenjem nekih članova Ustava RH.

Potaknuto brojnim komentarima u javnosti, Ministarstvo informiranja je 14. studenog 1991. godine poslalo na adrese općinskih kriznih štabova tekst Upute za novinare³⁶ sa sljedećim obrazloženjem:

³⁵ Poglavlje sadrži članke 17., 18., 19., 20. i 21.

³⁶ Sapunar, M. – Beš, I.: *Vojno komuniciranje*, Hrvatsko vojno učilište “Petar Zrinski”, Zagreb, 1995., str. 157.

“Budući da se Uredba o informativnoj djelatnosti za vrijeme ratnog stanja ili u slučaju neposredne ugroženosti i jedinstvenosti RH na terenu različito tumači i provodi, što stvara nepotrebne teškoće u informativnoj djelatnosti, dostavljamo vam *upute za provedbu Uredbe i molimo da o njihovom sadržaju obavijestite lokalna sredstva priopćavanja.*”

Uputa za novinare odredila je da za izvješćivanje s terena novinari moraju imati akreditaciju koju daje Ministarstvo informiranja. Akreditacija je obvezna za sve novinare, osim onih iz lokalnih medija na tom području. Ministarstvo je posebnim dopisom zatražilo od urednika i popise novinara-ratnih izvjestitelja kojima je akreditacija³⁷ “prijeke potrebna”. Glede samog rada na terenu, obvezna je dozvola zapovjedništva tog područja, koje daje i dozvolu za obilazak pojedinih područja. Obilazak može biti uvjetovan pratnjom osobe iz službe informiranja pri zapovjedništvu. Uputa je redom nabrojila koje informacije “nije dopušteno prikupljati niti objavljivati:

- brojčano stanje i organizaciju vojnih snaga,
- položaj vojnih postrojbi,
- naoružanje i količinu streljiva,
- planove ratnih operacija,
- kretanje vojnih transporta i opskrbi.”

Uputa pri kraju sadrži i uobičajeno upozorenje prema kojem “pri snimanju treba izbjegavati kadrove koji definiraju borbene položaje u odnosu na prepoznatljive točke u prostoru, a u cilju očuvanja ljudskog digniteta izbjegavati snimanje teško ranjenih i poginulih”³⁸.

Često prozivana zbog svoga “cenzorskog” djelovanja, Uredba je kazneno djelovala samo u slučaju Slobodnog tjednika³⁹. Naime, rješenjem Ministarstva informiranja RH⁴⁰, prvi siječanjski broj ST-a u 1992. godini povučen je iz prodaje, bez mogućnosti žalbe. Bio je to prvi slučaj zabrane jedne tiskovine u novoj RH. Razlog odluci bio je tekst “Stenogram Jastrebovih⁴¹ razgovora iz Vinkovaca” u kojem je, prema obrazloženju rješenja, bio i “dio podataka o oružanim snagama i obrani koji su vojna tajna, te informacije štetne za obranu zemlje”. Pravna osnova za zabranu ST-a nađena je u članku 13.

Istog dana kad je objavljena i Uputa za novinare, objavljena je i Zapovijed načelnika⁴² Glavnog stožera Hrvatske vojske⁴³. Zapovijed⁴⁴ je sadržavala obvezu osnivanja

³⁷ Akreditacija je i koštala ondašnjih 750 din.

³⁸ Izbjegavanje snimanja “točaka prepoznatljivih u prostoru” jedno je od temeljnih obveza u ratnom izvješćivanju. Upravo stoga ratni TV kadrovi nemaju ili ne smiju imati “pozadine”.

³⁹ Slobodni tjednik je pokrenut u siječnju 1990. Njegov glavni urednik i jedan od vlasnika bio je Marinko Božić.

⁴⁰ Rješenje je potpisao ondašnji ministar informiranja Branko Salaj.

⁴¹ Mile Dedaković Jastreb, legendarni zapovjednik obrane Vukovara.

⁴² Načelnik je bio general Antun Tus.

službi informiranja (pri svim zapovjedništvima operativnih zona), te ponavljala već rečene obveze o akreditacijama i dozvolama za izvješćivanje s područja ratnih sukoba. Novinari su bili obvezni prijaviti svoj boravak, a pristup nižim sastavima bio je moguć jedino u pratnji časnika zaduženog za informiranje. Dokument je sadržavao i odredbu iz Upute o snimanju borbenih položaja te snimanju teško ranjenih ili poginulih.

Zapovijed je, između ostalog, upozoravala:

“Kako nije uvedena opća cenzura u prikupljanju informacija, do drugačijih uputa izbjegavati pregledavanje filmova, video-kazeta i tonskih zapisa i pribjeći ovom mjeri nadzora samo ako postoje osobito važni sigurnosni razlozi.”

Obveze Službe informiranja, prema Zapovijedi, bile su sljedeće:

- novinarima dati podatke sukladno pravilima i postupcima čuvanja vojne tajne;
- ažurirati podatke i prosuđivati situaciju, a u slučaju bilo kakvih nejasnoća kontaktirati informativnu službu operativne zone ili GS HV;
- novinare usmjeravati da izvješćuju o onim događajima iz onih mjesta koja će ostaviti najbolju sliku o HV,
- posebnu pozornost posvetiti onim novinarima i novinarskim ekipama koje određuje GS HV i Informativni stožer RH;
- pripadnici HV koji komuniciraju s novinarima trebaju se suzdržavati od političkih prosudbi;
- usklađivati rad s tijelima vlasti i sredstvima priopćavanja u zoni odgovornosti postrojbi.

Služba informiranja bila je neophodna za uspostavu komunikacije HV i novinara. Naime, reda je trebalo uvesti i među informacije koje su dolazile iz same vojske. Hrvatska je vojska još uvijek bila u početnoj fazi ustrojavanja s malim brojem profesionalnih vojnika.

Sredinom ožujka 1992. i Ministarstvo obrane⁴⁵ donijelo je Uredbu o informiranju kojom su određeni uvjeti i data pravila o načinu komuniciranja vojnika, dočasnika i časnika Hrvatske vojske sa svim informativnim kućama, domaćim i inozemnim. Uredba, između ostalog, nalaže obvezu “prethodnog odobrenja” za komunikaciju s novinarima, upućujući kako je prije potrebno znati “osim informativne kuće, kakav je koncept javnog nastupa i kakva će pitanja biti postavljena”. Izuzetak od Uredbe čine jedino službe informiranja.

Tijekom najžešćih sukoba u Hrvatskoj, od srpnja 1991. do lipnja 1992., poginula su čak 23 novinara, 15 domaćih i osam novinara iz inozemstva, oko 160 novinara je bilo uhapšeno i zlostavljano, redovito su im otimani osobni dokumenti (strancima najčešće putovnice), oprema za snimanje, novci i automobili. Brojne su inozemne redakcije stoga jednostavno i povlačile svoje novinare iz Domovinskog rata. Većina tih novinara

⁴³ Danom uspostave Hrvatske vojske smatra se 21. rujna 1991., kad je osnovan Glavni stožer HV. Istovremeno je počela akcija Vrhovništva na povezivanju svih oružanih sastava.

⁴⁴ Op. cit., Sapunar, M. – Beš. I., str. 152.

⁴⁵ Uredba je donesena 19. ožujka 1992., a potpisao ju je ondašnji ministar obrane Gojko Šušak.

nije ubijena zabunom, već jednostavno zato što agresoru nije odgovarala njihova nazočnost na terenu.

Izveštavanje u ratnoj svakodnevnici Hrvatske uopće nije bilo niti lagano, ni jednostavno. Stotine je novinskih tekstova analiziralo, s više ili manje uspjeha, hrvatsku medijsku nespornost na rat. Činjenica je da se ratna stvarnost u Hrvatskoj dočekala bez ikakve prethodne pripreme, plana ili barem nekih ključnih odrednica za novinare.

Prigovori su se najčešće upućivali:

- zbog neorganiziranosti službi za informiranje,
- zbog nepostojanja središnje press službe,
- zbog nedostatka pisanih materijala (osobito za strane novinare) koji bi im razjasnili povijesne okolnosti i uzrok sukoba,
- zbog nerazumljivog, ideologiziranog i “diplomatskog” rječnika korištenog na press konferencijama.

Osobito su velikih problema imali novinari iz inozemstva. Ključni je problem bio jezik⁴⁶. Jezična je barijera bila još i veća zbog jednostavno neprevodivih, kompliciranih sintagmi kojima su se služili neki hrvatski političari. Drugi je problem bio stvarni uzrok rata koji je sezao duboko u hrvatsku prošlost, koju strani novinari najčešće nisu poznavali.⁴⁷ Umjesto kratkih i sažetih informacija, faktografije koja se mogla koristiti bez ikakvih opredjeljenja, stranim su novinarima ponuđene emotivne priče nedovoljne za stvarnu i nepristranu novinarsku analizu ili izvještaj.

Susjedna Republika Slovenija kratkotrajni je rat⁴⁸ između svoje TO i JNA popratila redovitim press konferencijama, vođenim sigurnom rukom ondašnjeg ministra za informiranje RS, Jelka Kacina. Međutim, Kacin je po završetku rata u Sloveniji izjavio da su se za taj sukob pripremali godinu dana. Prema njegovim izjavama, ništa nije bilo prepušteno slučaju, od pripreme rezervnih radio i TV kanala u slučaju uništavanja slovenskih releja, preko mobilizacije i adekvatnog ekipiranja informativnih službi, te dogovora o suradnji sa stanovništvom (amaterske video snimke).

Hitler će prvo bombardirati glasom, a zatim pokušati s iskrcavanjem i zračnim napadom, izjavio je Churchill komentirajući njemačke radijske emisije⁴⁹. Snagu radijskog medija nacistički je teror izuzetno dobro iskoristio. Goebbels⁵⁰ je 1936. pisao “Mi, nacionalsocijalistički propagandisti transformirali smo radio u najoštrije propagandno oružje. Prije našeg dolaska na vlast, njemački su radio vodili amateri. Sad smo od njega

⁴⁶ Priručnik “*Novinari na opasnom zadatku*” kaže: “Jeste li sigurni da znate razgovijetno reći da ste vi novinar?” str. 3.

⁴⁷ Ibidem, “Saznajte sve što možete o zemlji (pokrajini), području u koje putujete – njegovu noviju povijest, ljude na vlasti, ljude upletene u priču. Saznajte tko koga mrzi i zašto.”

⁴⁸ Lipanj, 1991.

⁴⁹ Šiber, I.: *Ratna propaganda, Politička misao*, br. 1., Zagreb, 1992., str. 94.

⁵⁰ Bergmeier, H. J. P. – Lotz, R. E.: *Hitler's Airwaves*, Biddles Ltd, Yale university Press, New Haven & London, 1997., str. 6.

napravili oruđe za ideološku edukaciju i vrhunsku političku silu”. Njemačko se medijsko “oruđe” temeljilo na Njemačkom državnom radiju⁵¹ koji je, zahvaljujući ponajprije političkim i ratnim ciljevima nacista, doživio nagli tehnički i kadrovski uspon. Krajem 1940. godine emitirao je programe za inozemstvo na čak 53 strana jezika.

Važnost radija za vrijeme ratnih zbivanja bila je potpuno jasna i nekadašnjim vlastima u Kraljevini SHS iako sve do 1926. na njezinom području nije emitirala niti jedna radijska postaja⁵². Zakonsko tretiranje (i ograničavanje) upotrebe radijskih prijamnika, a potom i samih programa radijskih postaja, počelo je još 1923. godine, a potom se nastavilo brojnim pravilnicima iz 1924., 1926. i 1929. godine. Svi su pravilnici sadržavali odredbe po kojima radijska postaja u vrijeme rata ili mobilizacije mora prekinuti s radom, ukoliko vlasti drugačije ne odluče. Uoči Drugog svjetskog rata, Kraljevina Jugoslavija jednostavno je eksproprierala jedine ondašnje radijske postaje u Zagrebu, Ljubljani i Beogradu te ih stavila pod državni nadzor i upravu.

Važnost radija u ratnim uvjetima zadržala se i do danas. “Nema američkog vojnika koji ne sluša radio. Na fronti i u rovovima radio je plamenski bubanj. Vrača pojednicu osjećaj pripadnosti grupi, ne zadirući u njegovu privatnost. Radio osobito u ratu povezuje ljude. Slušajući samo zvuk, mašta mora nadomjestiti ostala čula”, piše Višnar⁵³, opisujući atmosferu među američkim vojnicima u Pustinjskoj oluji.

“Radio stanice su se pokazale vitalnijim. Tranzistori su postali važniji od televizora. Posle gašenja nezavisne radio stanice B-92 i njenog preuzimanja od strane režima, najslušanija radio stanica u Beogradu je Radio Pančevo, koja i u ovim uslovima uspeva da deluje više informativno, a manje propagandno.”, piše nezavisni novinar⁵⁴ iz Beograda.

Ministarstvo informiranja SRH donijelo je u travnju 1991. naredbu po kojoj su “lokalne radio-stanice preuzimaju i reemitiraju glavne informativne emisije Hrvatskog radija”⁵⁵, a ujedno je predloženo da “lokalci po prestanku emitiranja vlastitog programa nastave s reemitiranjem programa nacionalnog radija tijekom 24 sata.” Ova je naredba ukinuta 20. veljače 1992., osim za postaje u ratom zahvaćenim područjima.

⁵¹ Ibidem. Reichs Rundfunk GmbH (RRG) utemeljen je 15. svibnja 1925. godine kao javno (državno) poduzeće. Godine 1933. preuzelo ga je nacističko Ministarstvo informiranja poznato kao ProMi.

⁵² Prva radijska postaja u ovom dijelu Europe bio je Radio Zagreb koji je počeo emitirati 15. svibnja 1926. Bila je u privatnom vlasništvu društva pod nazivom “Radio Zagreb d.d.”.

⁵³ Op.cit. Višnar, F.: *Pustinjska oluja*, str. 102.

⁵⁴ S obzirom na cenzuru, mnogi novinari ne potpisuju svoje članke koje objavljuju na nečijem WEB-u. Ujedno, novinarstvo putem WEB-a pokazalo se kao vrsta novog ratnog izvješćivanja koje uspješno izmiče cenzuri. *Institute for War & Peace Reporting*, “Mediji i njihove poruke”, 11. svibnja 1999., <http://www.iwpr.net/balkans/news>, (svibanj, 1999.)

⁵⁵ Sapunar, M.: Komunikacijski radiodifuzni model spojenih posuda, *Politička misao*, br. 3., Zagreb, 1993.str.121.

Dana 30. lipnja 1991. iz Ministarstva informiranja⁵⁶ upućen je na adresu Hrvatske radiotelevizije te svih lokalnih radijskih postaja dopis sljedećeg sadržaja⁵⁷:

“Štovana gospodo, s obzirom na realnu pogibelj od agresije na Republiku Hrvatsku zahtijevamo da *žurno* razmotrite mogućnost emitiranja programa u izvanrednim okolnostima, i to:

1. rezervne lokacije
2. rezervne tehničke opreme za pokret
3. samostalnog emitiranja za pojedine odašiljače.

S oznakom 'strogo povjerljivo' izvolite nam svoje planove dostaviti na adresu Ministarstva informiranja RH do utorka, 2. srpnja 1991. u 12 sati.”

Strepnja se pokazala opravdanom, jer je agresija na Republiku Hrvatsku rezultirala, u razdoblju od srpnja 1991. do veljače 1992., prekidom rada gotovo 80% odašiljačkih objekata HRT-a. Tijekom tog vremena zaposjednuti su, oštećeni ili u potpunosti razoreni odašiljači Belje, Lička Plješevica, Čelavac, Srđ, Promina, Tovarnik, Zadar, Moslavačka gora, Kalnik, Psunj, Deanovac, Biokovo, Labišnica, Papuk, Hvar, Mirkovica, Borinci te više od trideset objekata RTV pretvarača.

Sličnosti u ratnoj strategiji nalazimo i u NATO-ovim akcijama u SRJ. Nakon raketiranja, državna srpska televizija “radi” na nekoliko lokacija i prebacila se na satelitsko emitiranje, dostupno isključivo vlasnicima satelitskih antena. Ipak, njezin večernji dnevnik vidi se na širokom području ponajprije pomoću privatnih TV postaja povezanih s režimom u Beogradu. Međutim, jugoslavenske su radio i TV postaje prestale privremeno ili potpuno emitirati i zbog raspada električnog sustava u zemlji. Prema pisanju nezavisnog novinara⁵⁸ iz Beograda, “Pošto su večernju emisiju vesti ostavile državnoj televiziji, preostale privatne gradske i lokalne TV postaje su se specijalizirale za zabavu, u nastojanju da narodu prekrate duge noći u vreme vazdušnih napada...Većina filmova se emituje bez licence za prikazivanje i bave se nasilnom realnošću američkog društva, korumpiranošću političara, delovanjem mafije i moralnom izopačenošću Zapada.”

Rat u Hrvatskoj će, između ostalog, ostati zabilježen kao i rat u kojem nije bilo cenzure, što može zvučati i kao pohvala, ali i kao kritika, ovisno s kojeg se aspekta analizira. S obzirom na važnost novinarskog izvještavanja iz ratnih situacija, NATO je na svojim primjerima vrlo jasno pokazao kako tretira slobodu novinarskog rada. Parafrazirajući izreku o topovima i muzama, suvremena je ratna strategija jasna: “Dok topovi grme, novinarstvo nije slobodno.”

⁵⁶ Tadašnji je ministar informiranja bio Hrvoje Hitrec (do kolovoza 1991. kad je ministrom imenovan Branko Salaj).

⁵⁷ Op. cit. Sapunar, M. – Beš, I.: *Vojno komuniciranje*, str. 162.

⁵⁸ Op. cit. “*Mediji i njihove poruke*”, <http://www.iwpr.net/balkans/news>

Literatura

- Arnett, P., *Live from Battlefield: From Vietnam to Baghdad – 35 Years in the World's War Zones*, Simon & Schuster, USA, New York, 1994.
- Bergmeier H. J. P. – Lotz, R. E., *Hitler's Airwaves*, Yale University Press, New Haven & London, 1997.
- Javorović, B., *Velikosrpska naježda i obrana Hrvatske*, Defimi s p.o., Zagreb, 1995.
- Malović, S. i dr., *Etika novinarstva*, Izvori, Zagreb, 1998.
- Matković, D., *Televizija – igračka našeg stoljeća*, AGM, Zagreb, 1995.
- Sapunar, M., Komunikacijski radiodifuzni model spojenih posuda, *Politička misao*, br. 3., 1993.
- Sapunar, M. – Beš, I., *Vojno komuniciranje*, Hrvatsko vojno učilište "Petar Zrinski", Zagreb, 1995.
- Šiber, I., Ratna propaganda, *Politička misao*, br. 1., Zagreb, 1992.
- Višnar, F., *Pustinjska oluja*, Radio 101 d.o.o., Zagreb, 1991.

Novinarski članci

- Kolovrat, I., "Ekskluzivno iz Beograda", *Globus*, Zagreb, br. 434, 2. travnja 1999.
- Sarkanjac, S., "Intervju s Darrylom Trimmom", *Novi list*, 27. ožujka 1999.
- Reuter, "Ubijeno 75 novinara", *Večernji list*, 28. prosinca 1993.
- (...) "Opasnost: novinari u ratu", *Novinar*, HND, br. 7., Zagreb, 1991.
- Redakcijsko izvješće, "Slučaj Globusovog reportera Antuna Masle", *Globus*, Zagreb, br. 438, 30. travnja 1999.
- HINA, "Međunarodni savez novinara osudio napad", *Večernji list*, 24. travnja 1999.
- (...), "Novinarstvo Hrvatske u ratnim uvjetima", *Novinar*, HND, br. 8, Zagreb, 1991.

Službeni dokumenti

- Uredba o informativnoj djelatnosti za vrijeme ratnog stanja, *NN RH* br. 57/91.
- Odluka Vlade Republike Srbije, *Službeni glasnik RS* 12/99.
- Zakon o javnom informisanju SRJ, *Službeni glasnik RS* 36/98.

WWW

- Službeni glasnik RS*, <http://www.propisi.co.yu/48h/full/glasnik>
- Narodne novine RH*, <http://www.nn.hr>
- Federation of American Scientists*, <http://www.fas.org/man/dod-1>
- Committee to Protect Journalists*, <http://www.cpj.org>
- International Federation of Journalists*, <http://www.ifj.org>
- Institute for War & Peace Reporting*, <http://www.iwpr.net/balkansnews>

Marina Mučalo

JOURNALISM IN WARTIME

Summary

Reporters' work from a country at war sooner or later gets subjected to censorship. That the job of war correspondents is dangerous has been proved by the number of journalists who get killed every year and by certain "rules of wartime journalism". The article looks into some forms of wartime censorship in the earlier NATO military actions, describes the censorship during the aggression on the Republic of Croatia, and on the basis of the available information, deals with the relevant situation in SR Yugoslavia. At the time when this article was written (May 1999), NATO's military intervention in that country was still going on; consequently, the newspaper censorship was still very much in force there.